ВИБРАНІ ПИТАННЯ ІЗ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

Вікторія Герасименко,
здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності А6 Спеціальна освіта
Житомирського державного університету імені Івана Франка

Юлія Бондаренко,
докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри психології, логопедії та інклюзивної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка

ЛОГОПЕДИЧНА РОБОТА З РОЗВИТКУ ЗВУКОВОГО АНАЛІЗУ СЛОВА У ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

Звуковий аналіз слова належить до умінь, на яких тримається навчання грамоти в школі. Дитина має почути, з яких звуків складається слово, і назвати їх у правильному порядку. У дошкільників з порушеннями мовлення ця навичка формується із запізненням, тому логопеди починають працювати над нею ще в дитячому садку. Мета тез полягає в тому, щоб описати труднощі таких дітей і показати, як побудувати логопедичну роботу.

Якщо мовлення розвивається нормально, перші навички звукового аналізу дитина здобуває десь у чотири роки. Вона вже може вирізнити приголосний у слові, порахувати звуки та назвати їх по черзі. Спершу малюк орієнтується на слово, яке сам вимовляє і чує, а вже потім вчиться розбирати його подумки, не проговорюючи вголос [2, с. 11]. Коли дитина дорослає до старшого дошкільного віку, фонологічна сторона її мовлення в нормі вже сформована.

При загальному недорозвитку мовлення все відбувається інакше. Л. Трофименко пише, що причина труднощів найчастіше в порушенні слухових операцій: страждають слухова увага, слухова пам'ять і слуховий контроль. Через це звуковий образ слова в дитини формується здебільшого на основі рухових образів фонем, а акустичні ознаки звуків майже не беруться до уваги [2, с. 28]. Тому діти можуть плутати близькі звуки, скажімо с і ш чи з і ж, хоча самі вимовляють їх правильно.

Усе це проявляється у виконанні конкретних завдань. Діти випускають голосні, плутають приголосні, додають зайвий звук або вкорочують слово. Голосний звук вони часто сприймають як частину приголосного, тому в слові «суп» називають тільки с та п. Крім того, слухова пам'ять у них обмежена: запам'ятати й повторити без помилок вдається ряд лише з трьох звуків [2, с. 29].

Подібні труднощі описують і за кордоном. F. Brosseau-Lapré та E. Roepke зазначають, що діти з порушеннями звуковимови гірше сприймають мовлення, а їхня фонологічна обізнаність слабша, ніж у однолітків [3, с. 646]. Через це зростає ризик проблем у навчанні та соціальному розвитку в майбутньому. S. Hearnshaw зі співавторами

провели систематичний огляд і метааналіз, де розглянуто саме сприймання мовлення дітьми з порушеннями звуковимови [4].

Логопедична робота має будуватися так, щоб звуковий аналіз розвивався разом з артикуляцією та фонематичним сприйманням. Опорою для дитини служать чіткі кінестетичні та слухові відчуття: вона відчуває, як утворюється звук, і водночас чує його. Така робота потрібна не тільки для навчання грамоти, а й для того, щоб поставлені звуки закріпилися у самостійному мовленні [2, с. 8]. F. Brosseau-Lapré та E. Roepke показують, як логопед може розвивати сприймання та фонологічну обізнаність просто під час вправ на вимову. На їхню думку, це здатне поліпшити і мовленнєві результати, і успіхи в оволодінні грамотою [3, с. 646].

Програма Л. Трофименко для старших дошкільників з ЗНМ задає чітку послідовність завдань. Спочатку дитина виділяє перший наголошений голосний у словах (Аня, Оля, Ігор), потім аналізує звукосполучення й визначає, скільки в них звуків і в якому порядку вони стоять. Далі йдуть аналіз і синтез прямого та оберненого складу (ас, са), виділення першого й останнього приголосного у словах (мак, кіт), а також розбір односкладових слів (суп, мак) [2, с. 53–54]. Окремо діти вчаться визначати місце звука на початку, в середині або в кінці слова.

На завершальному етапі діти складають схеми односкладових і двоскладових слів та ділять слова на склади. Вони також опановують слова «звук», «склад», «голосний», «приголосний», «слово», які потрібні для розмови про мову [2, с. 54]. Результат такої роботи видно тоді, коли дитина сама визначає, чи є в слові потрібний звук, де він стоїть і скільки звуків у слові.

Окремий напрямок становить розвиток слухової уваги й пам'яті, адже їх слабкість перешкоджає аналізу. У програмі для цього передбачено відтворення рядів складів з однаковим приголосним і різними голосними (ма-мо-му-ми) або з різними приголосними й однаковим голосним (ма-та-ка-на). Діти також порівнюють слова, які звучать майже однаково, наприклад «коза» і «коса» [2, с. 51-54].

Щодо форми занять, Л. Загородня і Т. Мар'єва запропонували систему роботи з формування звукової культури мовлення в дітей п'ятого року життя з фонетико-фонематичним недорозвитком за допомогою дидактичних ігор. Вони також дали вихователям поради щодо діагностики складників звукової культури [1]. З дітьми старшого віку ігрові завдання можна будувати на відборі картинок із заданим звуком і пригадуванні слів із цим звуком, які передбачені програмою [2, с. 53].

Отже, логопедична робота з розвитку звукового аналізу слова у дошкільників з порушеннями мовлення спирається на три речі. Це розвиток слухової уваги, пам'яті й контролю, поступове ускладнення завдань від голосного звука до слів різної структури та опора на кінестетичні й слухові відчуття. Така робота готує дитину до навчання грамоти і допомагає закріпити правильну вимову у власному мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загородня Л., Мар'єва Т. Формування звукової культури мовлення в дітей 5-го року життя з фонетико-фонематичним недорозвитком

мовлення засобом дидактичної гри. *Preschool Education: Global Trends.* 2022. № 2. С. 94–122. URL: https://doi.org/10.31470/2786-703x-2022-2-94-122 (дата звернення: 11.10.2026).

2. Трофименко Л. І. Корекційне навчання з розвитку мовлення дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ: програмно-методичний комплекс. Київ : Актуальна освіта, 2013. 108 с.

3. Brosseau-Lapré F., Roepke E. Implementing speech perception and phonological awareness intervention for children with speech sound disorders. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools.* 2022. Vol. 53, № 3. P. 646–658. URL: https://doi.org/10.1044/2022_LSHSS-21-00117 (date of access:11.10.2026).

4. Hearnshaw S., Baker E., Munro N. Speech perception skills of children with speech sound disorders: a systematic review and meta-analysis. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research.* 2019. Vol. 62, № 10. P. 3771–3789.